

Данијела РАДОЈЕВИЋ*

О РЕДУ РИЈЕЧИ КАО СИНТАКСИЧКО-СТИЛИСТИЧКОЈ КАТЕГОРИЈИ У ЈЕЗИКУ ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Апстракт: Предмет овог рада је граматичко-стилистика анализа реда реченичних дјелова у језику Петра II Петровића Његоша. Посебан акценат стављен је на стилски обиљежене појаве као што су постпозиција конгруентног атрибута, антепозиција предиката и објекта, финална позиција глаголских јединица, те стилски маркирани распоред глаголских и замјеничких енклитика у реченичној конструкцији. Анализом је утврђено да се Његошев језички израз разликује од књижевнојезичке норме по томе што реализује знатно већи број потенцијалних могућности у редосљеду реченичних чланова, те да се велика слобода у реду ријечи у језику Петра II Петровића може примарно правдати стилским разлозима, у складу са наглашавањем поетске функције инверзивног изражавања у његовим пјесничким остварењима.

Кључне ријечи: ред ријечи, Петар II Петровић Његош, инверзија, постпозиција, антепозиција, синтакса, синтаксостилем

1. Својом књижевном дјелатношћу, обликујући цјелокупно дјело народним језиком, Петар II Петровић Његош је дао велики допринос практичном устоличењу језичке реформе Вука Ст. Караџића.¹ Та чињеница не ремети постојање индивидуалних творачких особености Његошевог језика, као незаобилазног конституента у обликовању његовог јединственог и препознатљивог пјесничког дјела. Пјесникове индивидуалне је-

---

* Мр Данијела Радојевић, ЦАНУ, Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош”, Подгорица

¹ Б. Остојић, *Његошев књижевни језик, у: Прилози о Његошеву језику*, Никшићке новине, Никшић, 1997, 15.

зичке склоности и специфичности посебно су значајне приликом сагледавања стилске вриједности појединих језичких појава. Једна од таквих појава којом ћемо се бавити у овом раду јесте ред ријечи као синтаксичка и стилистичка категорија у језику Петра II Петровића Његоша. За корпус смо изабрали три његова репрезентативна књижевна остварења — *Горски вијенац*, *Луча микрокозма* и *Лажни цар Шћепан Мали*.² Треба нагласити да у овом раду синтагму *ред ријечи* користимо у значењу реда реченичних дјелова и међусобног поретка ријечи којима су они изражени.³

2. Иако су у лингвистичкој литератури евидентни наводи о слободном реду ријечи у нашем језику, ипак се истиче да се не може говорити о апсолутно слободном реду, већ је та слобода релативна.⁴ „Један реченични дио има већу слободу, други мању, а трећи је уопште нема. Ријечи које се функционално јављају у овом или оном реченичном дијелу идентификују се са њима, а у извјесним случајевима у зависности од категорије ријечи, не могу имати слободу у реченичном поретку.”⁵

2.1. Инверзијом међу члановима реченице сматра се свако одступање од уобичајеног реда ријечи (С + П + О). Инверзија је „фигуративна конструкција у облику обрнутог реда ријечи и реченица која настаје истицањем, за говорно лице, најважнијег члана реченице или најважније реченице у сложеној, комплексној реченичној конструкцији.”⁶ За разлику од традиционалне граматике која инверзијом сматра свако нарушавање неутралног реда ријечи (С + П + О), у новије вријеме све више се узима у обзир и синтакса текста која је показала да се и о инверзији може говорити само ако се ред ријечи проматра „контекстуално укључено, тј. актуализирано”.⁷ На тај начин стилистичком, фигуративном инверзијом сматра се поредак Н + Д (ново + дато), тј. „ред компонената при којем се на првом мјесту налази компонента што носи нову обавијест.”⁸ Експресивност је резултат нарушеног односа форме и функције и специфичне

² Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац*, *Луча микрокозма*, *Лажни цар Шћепан Мали*, Сабрана дјела у седам књига, Подгорица, 2006.

³ В. о томе: Б. Остојић, *Неки случајеви реда ријечи*, у: *О црногорском књижевнојезичком изразу*, Титоград, 1985, 181.

⁴ Исто.

⁵ Исто.

⁶ З. Радуловић, *Језик и стил Чеда Вуковића*, Унирекс, Никшић, 1994, 44.

⁷ М. Катњић-Бакаршић, *Лингвистичка стилистика*, Open Society Institute, Будимпешта, 1999 (е-извор), 102.

⁸ Ј. Силић, *Од реченице до текста (Теоретско-методолошке претпоставке надреченичног јединства)*, Загреб, 1984, 64.

интонације, у којој је ново посебно наглашено, па се издвајају антепозиција предиката и постпозиција конгруентног атрибута као примјери фигуративне инверзије са позиција текстостилистике. Сматрамо да су оба становишта битна приликом цјеловитог и свестраног сагледавања стилско-језичке вриједности реда ријечи у језику писаца. Са стилистичких позиција, најбитније што се постиже одређеним редом ријечи јесте истцање појединих ријечи, и то у виду психолошко-семантичког или емотивног тежишта на почетку или крају реченице.⁹

3. У овом раду посебну пажњу посветили смо граматичком положају атрибута у Његошевом језику. Конгруентни атрибут, када његову функцију врши придјев, придјевска замјеница или број, увијек у реченици долази испред свог супстантива са којим конгруира. У позицији иза управне ријечи је само уколико је у његовој функцији падежна синтагма без предлога или са предлогом. Измјеном тог устаљеног редосљеда, добијамо стилематичну конструкцију. Заправо, када конгруентни атрибут дође испред свог супстантива, онда својство, тј. особина која се атрибутом казује бива посебно наглашена и истакнута, уз постојање паузе које у уобичајеном редосљеду са антепонираним атрибутом нема. Стога је ова појава, осим синтаксичког карактера, по резултатима својим изразито стилистичка.¹⁰ Из угла лингвостилистике посматрано, измјена мјеста двију компонената које у општеупотребној конструкцији по правилу слиједе једна за другом припада групи синтаксичких фигура под именом анастрофа.¹¹

3.1. Из језичког корпуса изучаваних Његошевих дјела издвајамо релативно честе примјере посесивних придјева и нешто рјеђе и посесивних замјеница као атрибута у стилски маркираној постпонираној позицији:

Суза *моја* нема родитеља (ГВ, 10); Куго *људска*, да те Бог убије! (ГВ, 10); Што утече испод сабље *турске* (ГВ, 19); Поведе се робље *црногорско!* (ГВ, 27); А мислиш ли, сердаре *његушки* (ГВ, 116); Чуј, Никола, кнеже *дупиоски* (ГВ, 117); Куће *турске* огњем изгорјесмо (ГВ, 127); Ово грко наследије *људско* (ЛМ, 9); Душа *људска* јесте бесамртна (ЛМ, 9); Скини мене са очих *мојијех* (ЛМ, 15); Царску купу и хата *мојега* (ЛЦШМ, 38); Кунем ви се клетвом најстрашнијом,

⁹ М. Павловић, *Стил Вука Караџића*, Јужнословенски филолог XXVI, 1964, 37.

¹⁰ Д. Радојевић, *Ред ријечи као граматичко-стилистичка категорија у језику Николе Лопичића*, „Писмо”, Часопис за језик и књижевност, бр. XI/1, Босанско филолошко друштво, Сарајево, 2013, 49.

¹¹ М. Ковачевић, *Стилске фигуре и књижевни текст*, Требник, Београд, 1998, 30.

/ Главом *мојом* и брадом *царевом* (ЛЦШМ, 62); Карадаг им назва земљу *њину* (ЛЦШМ, 94); И подмукла подлост душе *ваше* (ЛЦШМ, 157).

3.2. Придјеве и замјенице који не означавају припадност такође биљежимо у истакнутој препонираној позицији на изучаваном језичком корпусу Његошевих дјела:

Да опусте земљу *свуколику* (ГВ, 9); Сан *паклени* округи Османа (ГВ, 9); Моје племе сном *мртвијем* спава; Вићи посла цара *опакога* (ГВ, 11); Гледа јеком града *стравичнога* (ГВ, 14); Сљедоват им ријеком *крвавом* (ГВ, 34); Један другом вадити очи *живе* (ГВ, 17); Газио си негђе ватру *живу* (ГВ, 135); Када јавно на крст *часни* пљују! (ГВ, 20); На све стране у горе *кржаве* (ГВ, 32); И на њему крст *златни* метнуше (ГВ, 65); Крв *праведна* дими на олтаре (ГВ, 34); Тврд је орах воћка *чудновата* (ГВ, 56); Т'јело стење под силом *душевном* (ГВ, 123); Море стење под силом *небесном* (ГВ, 123); Али власе *цвијетне* плетући (ЛМ, 6); Уведи их у поља *блажена* (ЛМ, 15); Окруњени свјетлошћу *вјечитом* (ЛМ, 22); Рече Гаврил оцу *бесмртном* (ЛМ, 40); Сажде огњем својим *свијетлијем* (ЛМ, 40); Казиваше на попришту *бојном* (ЛМ, 62); Да пропоје вјера *православна* (ЛЦШМ, 172); Да остаје на ноге *јуначке* (ЛЦШМ, 172).

У овим случајевима тзв. синтагматске инверзије атрибут је посебно наглашен, односно оваква његова употреба у реченици подразумијева јачу експресију и стога има стилистичку вриједност. Релативно честа употреба атрибута иза именице особина је Вукова језика и у литератури се тумачи утицајем библијског стила, дијелом и рускословенским утицајем.¹² Постпонираност је широко присутна у црногорској књижевности — и код старијих и код новијих писаца.¹³

¹² М. Стевановић, *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог XXVI, Београд, 1963–1964, 139.

¹³ Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*, Црногорска академија наука и умјетности, Одјељење умјетности, књ. 1, Титоград, 1976, 187–188; Р. Биговић-Глушица, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просвјетна заједница, Подгорица, 1997, 167–168; С. Ненезић, *Језик Николе I Петровића*, Одјељење умјетности, књ. 20, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2010, 232–241; М. Тепавчевић, *Језик Стефана Митрова Љубише*, Одјељење умјетности, књ. 19, ЦАНУ, Подгорица, 2010, 325–331; Радуловић, Вуковић, 44–50.

3.3. У Његошевим пјесничким дјелима која су била предмет нашег интересовања забиљежили смо и наизмјеничну употребу препонираних и постпонираних атрибута с различитим именицама у истој реченици:

Споменик је *вашега јунаштва / Гора Црна* и њена слобода (ГВ, 129); *Грдну главу на труп нејакашни* (ЛЦШМ, 19); *Ћуд лисичју а зечево срце* (ЛЦШМ, 157); *Која сладост благодатну лије / Глас њен моју душу забуњену* (ЛМ, 18) ...Престол *дједов* и *дједову круну* (ЛЦШМ, 149).

Оваква употреба атрибута доприноси разбијању једноличности излагања и успоставља ритмичку разноликост. Посматрано из угла лингвостилистике, ови примјери представљају тзв. хијастичке структуре, тј. структуре у којима у координираној синтагми најчешће састављеној од двију субординираних синтагми, зависни члан има једном препозитиван, а други пут постпозитиван положај у односу на управни члан синтагме или обрнуто.¹⁴

3.4. У језику Петра II Петровића Његоша забиљежили смо и примјере у којима се управна ријеч налази између двију одредаба:

Тури *такве* разговоре *црне!* (ГВ, 12); Кроз *дивјачне* тмуше *азијатске* (ГВ, 18); Знате *нашу* момчад *озринићку* (ГВ, 24); Што би *свете* кости *прађедовске / Огрануло*, да у гроб играју (ГВ, 20); На *широком* пољу *Ђемовскоме* (ГВ, 32); Ломи *тешки* топуз *азијатски* (ГВ, 34); Испод *твога* трона *свијетлога* (ГВ, 39); Уклон' од ње муње и громове / И *смућени* облак *градоносни!* (ГВ, 39); Са *лијепом* главом *твојом* (ГВ, 93); Кунем ти се *турском* вјером *тврдом* (ГВ, 110); У *бескрајни* океан *воздушни* (ЛМ, 13); Ах, *свеопшти* оче *благодушни* (ЛМ, 41); Код *твојега* трона *пресвј'етлога* (ЛМ, 47); *Свемогући* побједитељ *сјајни* (ЛМ, 71); Господаре, *наше* сунце *јарко* (ЛЦШМ, 37); Које памти *наша* Гора *Црна* (ЛЦШМ, 111); Насред *равна* поља *Цетинскога* (ЛЦШМ, 183); И даде ми *своју* вјеру *тврду* (ЛЦШМ, 245).

У оваквим примјерима је посесивни атрибут најчешће у постпозицији, али не и по правилу. Комбинацијом препонираних и постпонираних атрибута уз исту именицу разбија се монотоност и уједначеност рече-

¹⁴ М. Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Унирекс, Никшић, 1995, 182.

ничне мелодије, што је опет стилистички релевантна појава. Овакво стање одлика је језика и других црногорских писаца.¹⁵

4. У пјесничком језику неријетка је појава разбијања синтаксичких цјелина, којом се постиже посебан стилски ефекат. Тако смо као једну од карактеристичних особина Његошева језика запазили разбијање одредбене атрибушке синтагме уметањем глагола из управног предикатског дијела, или је атрибут од управне ријечи одвојен другом синтагматском цјелином:

Час проклињем *лански* по сто путах (ГВ, 12); *Него своје* размеће *гнијездо* (ГВ, 13); *Распре сјеме* посијаше *грко* (ГВ, 17); *Седмоглава* изиде *аждаја* (ГВ, 18); *Што ме црне* растезају *мисли* (ГВ, 30); *Ако сабљу* пољубиш *крваву* (ГВ, 34); *Што се црним* задоји *ђаволом* / *Обешта се* њему довијека (ГВ, 36); *Већ га ране* не боле *косовске* (ГВ, 53); *Немој такве* говорит *ријечи* (ГВ, 73); *Јуначкога* не знају *поштења* (ГВ, 91); *Да л' невјерне* не зна *Турке* (ГВ, 92); *Ђеклићи* се разбјежаше *Турци* (ГВ, 127); *Смијехом* ми одговара *њеним* (ЛМ, 6); *Брилијантним* засијат *сјеменом* (ЛМ, 6); *Шест мл'јечнијех* прелетим *путовах* (ЛМ, 17); *Зар толико* могућега *Творца* / *Наша мрачна* занимава *судба* (ЛМ, 19); *Сва ти овде* гину *поњатија* (ЛМ, 20); *Поток крви* кад провере *тиранске* (ЛЦШМ, 120); *Крв* престаде *црна тећи* (ЛЦШМ, 130); *На границу* стао *црногорску* (ЛЦШМ, 164); *На зло име* употребит *царско* (ЛЦШМ, 180); *Мене од сна* будио *вјечнога* (ЛМ, 51); *Проста сабља* по сто путах *турска* (ГВ, 104).

4.1. Сродни овим јесу случајеви гдје такође имамо разбијеност одредбене синтагме и то најчешће на начин да одредбени дио синтагме одваја енклитику од управног члана предикатског дијела, што се објашњава тежњом да енклитика задржи друго мјесто у реченици, на шта је иначе указивано као на особину Вуковог књижевног језика, тачније његовог стила:¹⁶

Надање се наше закопало (ГВ, 13); *Ћуд је женска* смијешна *работа!* (ГВ, 28); *Бог се драги* на Србе разљути (ГВ, 17); *Срећа се је стара* пробудила (ГВ, 33); *Крв је људска* рана *наопака* (ГВ, 56); *Босанска се*

¹⁵ Остојић, *Петар I*, 189–190; Биговић-Глушица, *Миљанов*, 172–173; Ненезић, *Никола I*, 239; Тепавчевић, *Љубиша*, 329.

¹⁶ Стевановић, *Језик у Вукову делу*, 139–140.

двапут *сила* на Трњине / сломи село (ЛЦШМ, 142); Сви *градови* што су до нас *турски* (ГВ, 24); *Францускога* да не би *бријега* (ГВ, 9).

5. У горенаведеним примјерима већ смо могли запазити и антепозицију предиката, тј. ситуацију у којој предикат долази испред субјекта, као вид граматичке инверзије који издваја и текстостилистика под именом анастрофе. То је честа појава у Његошевом пјесничком изразу, неријетко условљена и ритмизацијом стиха, али истовремено и истицањем предикатског дијела, који често тако заузме истакнуту иницијалну позицију у реченици:

Гордо *лежи велики војвода* (ГВ, 18); *Засја* света Милошева *правда* (ГВ, 18); *Жали Иван* брата јединога (ГВ, 32); *Иза туче ведрије је небо*, / *Иза туге бистрија је душа* (ГВ, 40); *Очи зборе што им вели срце* (ГВ, 51); *Поју људи*, гађу из пушака (ГВ, 66); *Пучу пушке* Љешанском нахијом (ГВ, 135); *Хуче* страшно адски урагани / *А вулканска мрачна грла* јече (ЛМ, 67); *Ричу* грдна тартарска *страшила* (ЛМ, 67); *Звече ланци* с јарошћу ужедни (ЛМ, 67); *Буче волне* с мучитељском буком (ЛМ, 67); *Гутњи Тартар* из мрачне утробе (ЛМ, 67); С којим вјечно *ратују громови* (ЛЦШМ, 43); *Кад почну корит Црногорци* (ЛЦШМ, 85); *Дигла их је турска сила* (ЛЦШМ, 150); *Дође витез* од Косора (ЛЦШМ, 150); *Бјежи наша* без обзира / *И без пола војске своје* (ЛЦШМ, 151); *Здружише се два велика змаја* (ЛЦШМ, 159); *Купе лонци* крај казана (ЛЦШМ, 250).

6. Још један од видова нарушавања уобичајеног реченичног поретка кроз тзв. граматичку инверзију јесте истакнута позиција објекта испред глагола који допуњује. Ово је релативно честа појава на испитиваном језичком корпусу Његошевих дјела. Издвајамо сљедеће примјере:

Но си *отров адске своје душе* / *И* на овај камен избљувала (ГВ, 10–11); *Али сјенку* што му шће тровати (ГВ, 11); *Главу* би ти онај час посјекли (ГВ, 31); *Црну Гору* покорит не могу (ГВ, 11); *А нас једне* само сунце грије (ГВ, 15); *Престол* сруши а *Тартар* уздрма (ГВ, 18); *Хата* јашем, *бритку сабљу* пашем (ГВ, 23); *Чашу меда* јошт нико не попи (ГВ, 32); *Јаки зуби* и *тврд орах* сломе (ГВ, 54); Док одједном *сву небесну сферу* / *Прикри* шатор чистога кристала (ЛМ, 33); *Славољубни овај војвода* / *Мир небесни* поколебат хоће (ЛМ, 44); *Вашу славу* да кажем свијету (ЛЦШМ, 122); Он *неслогу* мрзи ка

ђавола (ЛЦШМ, 127); А владици и светом патрики / *Благослова* иштем да ми пошљу (ЛЦШМ, 133); *Рат* објави као изненада (ЛЦШМ, 172); Како се је мога усудити / *Ствар ништаву* од мене искати (ЛЦШМ, 206); *Главу своју* никад жалит нећу (ЛЦШМ, 242).

Истакнута позиција објекта испред глагола који допуњује одлика је и језика других старијих црногорских писаца.¹⁷

7. У језику Петра II Петровића Његоша биљежимо и појаву која је у савременом језику обиљежена као архаична црта, а у језику писаца је стилски маркирана — то је мјесто глаголских облика (превасходно инфинитива) у финалној позицији у реченици, односно на крају реченице налази се управни предикатски дио, што илустрјују сљедећи примјери:

Похитали с даром *поклонит се* (ГВ, 113); Јер је мука с Богом *ратовати* (ГВ, 117); Тад ће општи Творац *починуту* / И свој завјет *испунити* (ЛМ, 41); Све је дужно њима *сљедовати* (ЛМ, 45); Слијепа му смјелост показује / Да ће ваше силе *поб'једити*, / Мене силом престол *уграбити* (ЛМ, 46); Мисли са мношћу *дијелити* (ЛМ, 46); Што су с' дигли небом *завладати*, / Вишњег Творца престола *лишити* (ЛМ, 64); Стихије ћу на њем *поумјерит* / А времену непостојност *дати* (ЛМ, 75); Са плачем ће на земљу *падати*, / Са плачем ће на земљи *живити*, / Са плачем се у вјечност *враћати*, / Мучитељ ће један другом *бити* (ЛМ, 77); Кад помисле да су их пристигли, / Онда ће им даље *измакнути* (ЛМ, 77); Бич ће страшни сумње *испитати* / Она ће их свуда *спроводити*, / Она ће их свуда *претјецати* (ЛМ, 77); Разуми ме, и дај ми *казати* (ЛЦШМ, 18); Па отолен с војском силовитом / У Никшићко поље *навалити* (ЛЦШМ, 489); А приђе ће сунце *помрчати* / Но се ова вјера *окаљати* (ЛЦШМ, 69); Него мјери што ћеш *говорити*; / Најљепше је о том *не зборити* (ЛЦШМ, 139); Жели лажи овој *угодити* (ЛЦШМ, 153); Кад су срце и душа *стегнути*, / Нејма човјек ћеифа *зборити* (ЛЦШМ, 219).

Ова појава одлика је Вукова језика¹⁸, а потпору има и у језику црногорске литерарне традиције и код новијих писаца.¹⁹

¹⁷ Остојић, *Петар I*, 192; Биговић-Глушица, *Миљанов*, 176; Ненезић, *Никола I*, 243; Тепавчевић, *Љубиша*, 334.

¹⁸ Стевановић, *Језик у Вукову делу*, 135.

¹⁹ Исп.: Остојић, *Петар I*, 191; Биговић-Глушица, *Миљанов*, 174–175; Ненезић, *Никола I*, 241–242; Тепавчевић, *Љубиша*, 332–333; Радуловић, *Вуковић*, 47.

8. Инфинитив као допуна модалним и глаголима непотпуног значења, као и у комбинацији са помоћним глаголима најчешће је у језику Његошевом у стилски маркираној антепозицији:

Свој својега никад *пуштат неће* (ГВ, 30); Него удри докле *махат можеш* (ГВ, 31); Ја се сјећам што си *рећи хтио* (ГВ, 57); Ни што снио ни *причат умијем* (ГВ, 68); Како их се други *бојат неће* (ГВ, 74); То ни у сан никад *доћ не може* (ГВ, 75); Од бруке се *гледати не може* (ГВ, 81); Ја сам тебе *пазити почео* (ЛМ, 19); Смртни никад *постићи не може!* (ЛМ, 28); Нико себи *представит не може* (ЛМ, 33); Али своје цјели *постић неће* (ЛМ, 33); Рад бих био за што *стећ не могу* (ЛЦШМ, 20); Ја се томе *дочудит' не могу* (ЛЦШМ, 21); И Добро сте се *договорит могли* (ЛЦШМ, 64); Види дивно, *виђет не умије* (ЛЦШМ, 76); Божја сила свашто *смрвит може* (ЛЦШМ, 78); Сад вам ни Бог *помоћи не може* (ЛЦШМ, 99); Ништа му се *бојати немојте* (ЛЦШМ, 113); Кантар право *мјерити не смије* (ЛЦШМ, 153); Гора с гором *састат се не може* (ЛЦШМ, 163); Ми се једва *бранити можемо* (ЛЦШМ, 174); За Грке ти *казат не умијем* (ЛЦШМ, 177); И тада се ништа *знати неће* (ЛЦШМ, 203); Пет молитвах *прескакат не треба* (ЛЦШМ, 219).

Ово је особина позната и другим писцима са црногорског подручја²⁰, а особина је која се везује и за стил Вука Ст. Карацића.²¹

9. Што се тиче положаја енклитика у Његошевом језичком изразу, истичемо глаголске енклитике удаљене од глагола, које су иначе у складу са старијом фазом развоја језика:

Не би њини свијетли погледи / Величества небесне прелести / Свеколике могли прегледати (ЛМ, 26); *Врсте су се непрегледне садах / у Правилне расуле редове* (ЛМ, 27); *Овде се је бесмртнијем правда / На вјечито царство сачетала* (ЛМ, 29); *Дивни шатор бјеше преопширни / Са високим својим идејама / Вјешта рука Творца украсила* (ЛМ, 33); *На њих бјеше бесамртна рука / Различите извезла планове* (ЛМ, 34); *Како ће се свенародња жертва / Без облаках дима учинити?* (ГВ, 126); *Бјеше грдно једном мрачно царство / Свуда*

²⁰ В.: Остојић, *Петар I*, 191–192; Биговић-Глушица, *Миљанов*, 175; Ненезић, *Никола I*, 242–243; Тепавчевић, *Љубиша*, 333–334; Радуловић, *Вуковић*, 49–50.

²¹ Стевановић, *Језик у Вукову делу*, 141.

своју владу *раширило* (ЛМ, 39); Овај простор што *би* ова жица / Сатанчином св'јетлом *проникнула* (ЛМ, 43); *Неће* нигда Сатанина уста / Похвале му слова *изгласати* (ЛМ, 51); Већ су вјеси, свети облик правде, / Злом својијем грдно *препунили* (ЛМ, 63); Једнога *ће* сунца зраке сјајне / Шар движими земни *освјетљати* (ЛМ, 79); Како *бисмо* и на који начин / Ово вражје коло *разметнули* (ЛЦШМ, 84); Куд *би* више бруке и погрде / На свијету бијеломе *било* (ЛЦШМ, 83).

Као што примјери показују, главни глагол се веже за крај реченице, а енклитика за почетак, те се на тај начин чува ритмичност реченице.

10. У слједећим примјерима биљежимо замјеничке енклитике у истакнутој постпонираној позицији:

Но времена питателница *ми* (ЛМ, 6); Све њих мисли на једно сабране / Друго ништа не представљају *ми* (ЛМ, 7); Глас је његов неба влијаније, / Луча св'јетла руководитељ *му* (ЛМ, 11); Врага неба и сопутниках *му* (ЛМ, 68); Луч је сјајна богословија *вам* (ЛМ, 83); Куд *ће* виша брука и погрда / За султана и за подане *му* (ЛЦШМ, 104); С сваке стране доушавају *ми* (ЛЦШМ, 193).

Најчешће су у питању примјери посесивног датива личних замјеница. Овдје би се у језику стандарда могли паралелно употријебити облици присвојних замјеница или придјева, али су ови употријебљени облици пријемчивији у књижевноумјетничком тексту и имају своју стилогеност.²²

11. Облици помоћног глагола *бити* јављају се у појединим примјерима на почетку реченичног дијела, што је познато неким старијим црногорским говорима²³, а рефлектовало се у језику Петра II Петровића Његоша, и осим што се везује за дијалекатски идиом, може се приписивати стилски обиљеженом реду, гдје истакнута позиција помоћног глагола има утицаја на експресивност:

Ја нос држим свагда у рукама / Да не држим, *бих* се избљувао (ГВ, 61); *Бих* му младу снаху уграбио (ГВ, 63); Да од свете одступим дужности / Мраке царство *би* остало вјечно (ЛМ, 38); *Би* мировах число, непоњатно / Ником другом до мени самому (ЛМ, 38); Кога

²² Радојевић, Н. д., 55.

²³ Б. Милетић, *Црмнички говор*, Српски дијалектолошки зборник XI, Београд, 1940, 598–599.

краје ја један постижем, / *Би* ти био само једна точка! (ЛМ, 43); *Би* несретњи морехоци пређе (ЛМ, 58); У горди стас кедра небеснога, / *Би* бездушни великаш садовах / Полетио по небесној сфери (ЛМ, 63); Да их почнем бројит, калуђере, / *Би* ти коса навише порасла (ЛЦШМ, 98); *Би* могао собом претргнути (ЛЦШМ, 214); *Бих* волио, радије прегнуо / Врело гвожђе дохватити зубима (ЛЦШМ, 224); Да се хоће ко ће посвадити, / *Бисмо* глобе големо узели (ГВ,42).

12. У пјесничким остварењима Петра II Петровића Његоша која су била предмет нашег изучавања посебно су апострофиране оне карактеристике реда ријечи као синтаксичке категорије које су стилски маркиране. Спроведена анализа упућује на закључак да се Његошев језички израз разликује од књижевнојезичке норме по томе што реализује знатно већи број потенцијалних могућности у редосљеду реченичних чланова. При томе, није занемарљива у неким случајевима и очекивана условљеност распореда реченичних чланова потребама стиха. Неспоран је утицај дијалекатског идиома којем је Његош припадао за многе језичко-стилске особености, па једним дијелом и када су поједине могућности редосљеда реченичних дјелова у питању, али истовремено, у овом сегменту његовог језика очигледана је пјесникова артистичка индивидуалност. Тако се већина примјера слободе у распореду реченичних чланова код Петра II Петровића може правдати и тумачити стилским разлозима, што је и очекивано у конституисању његовог по много чему специфичног, самосвојног и препознатљивог пјесничког израза.

ИЗВОРИ

Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац*, Сабрана дјела у седам књига, Подгорица, 2006.

Петар II Петровић Његош, *Луча микрокозма*, Сабрана дјела у седам књига, Подгорица, 2006.

Петар II Петровић Његош, *Лажни цар Шћепан Мали*, Сабрана дјела у седам књига, Подгорица, 2006.

ЛИТЕРАТУРА

Биговић-Глушица Рајка, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просвјетна заједница, Подгорица, 1997.

Катнић-Бакаршић Марина, *Лингвистичка стилистика*, Open Society Institute, Будимпешта, 1999 (е-извор).

- Ковачевић Милош, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Унирекс, Никшић, 1995.
- Ковачевић Милош, *Стилске фигуре и књижевни текст*, Требник, Београд, 1998.
- Милетић Бранко, *Црмнички говор*, Српски дијалектолошки зборник XI, Београд, 1940, 209–663.
- Ненезић Соња, *Језик Николе I Петровића*, Одјељење умјетности, књ. 20, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2010.
- Остојић Бранислав, *Језик Петра I Петровића*, Одјељење умјетности, књ. 1, Црногорска академија наука и умјетности, Титоград, 1976.
- Остојић Бранислав, *Неки случајеви реда ријечи*, у: *О црногорском књижевнојезичком изразу*, Титоград, 1985.
- Остојић Бранислав, *Његошев књижевни језик*, у: *Прилози о Његошеву језику*, Никшићке новине, Никшић, 1997.
- Павловић Миодраг, *Стил Вука Караџића*, Јужнословенски филолог XXVI, Београд, 1964, 1–72.
- Радојевић Данијела, *Ред ријечи као граматичко-стилистичка категорија у језику Николе Лопчића*, „Писмо”, Часопис за језик и књижевност, бр. XI/1, Босанско филолошко друштво, Сарајево, 2013, 47–57.
- Радуловић Зорица, *Језик и стил Чеда Вуковића*, Унирекс, Никшић, 1994.
- Силић Јосип, *Од реченице до текста (Теоретско-методолошке претпоставке надреченичног јединства)*, Загреб, 1984.
- Стевановић Михаило, *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог XXVI, Београд, 1963–1964, 73–148.

Danijela RADOJEVIĆ

ON THE WORD ORDER AS SYNTACTIC-STYLISTIC CATEGORY
IN THE LANGUAGE OF PETAR II PETROVIĆ NJEKOŠ

Summary

The subject of this work is the grammatical-stylistic analysis of the order of sentence parts in the language of Petar II Petrović Njegoš. Special emphasis is placed on style characterized by phenomena such as postposition of the congruent attribute, anteposition of predicate and object, the final position of the verbal units, and stylistically marked order of verb and pronoun enclitics in the construction of a sentence. The analysis shows that linguistic usage of Njegoš differs from the standard literary language in that it realizes a significantly higher number of potential opportunities in the order of sentence members, and that the great freedom in word order in the language of Petar II Petrović primarily be justified stylistic reasons, in accordance with the emphasis poetic inverse function of expression in his poetic achievements.

Key words: word order, Petar II Petrović Njegoš, inversion, postposition, anteposition, syntax, syntax style